

Таким чином, запропоновані методичні рекомендації дозволять підвищити якість зовнішнього аудиту діяльності кредитних спілок і сприятимуть їх успішному розвитку на фінансовому ринку України.

### **Література**

1. Закон України «Про аудиторську діяльність» 22 квітня 1993 року № 3125-ХІІ, зі змінами.
2. Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок: Затв. розпорядженням Держфінпослуг від 16.01.2004 року № 7, зі змінами.
3. Порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Затв. розпорядженням Держфінпослуг від 25.12.2003 року № 177, зі змінами.
4. Закон України «Про аудиторську діяльність» 22 квітня 1993 року № 3125-ХІІ, зі змінами.
5. Методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та річних звітних даних кредитної спілки та об'єднаної кредитної спілки : Затв. розпорядженням Держфінпослуг від 27.12.2005 року № 5202 (є редакції від 12.10.2006 р. № 6314).

Стаття надійшла до редакції: 05.12.2011 р.

УДК 368.11(477)

**Т.Д. Кривошлик**, канд. екон. наук, доц.,  
доцент кафедри страхування,  
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

## **СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХУВАННЯ МАЙНА ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ**

*АННОТАЦИЯ. Раскрыты отдельные теоретические аспекты сущности страхования имущества граждан и сформулировано определение этого понятия. Исследовано современное состояние и тенденции страхования имущества граждан в Украине, а также определены основные причины, сдерживающие его развитие.*

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** страхование, страхование имущества граждан, рынок страховых услуг, виды страхования.

*ABSTRACT. Some theoretical aspects about the nature of property insurance of individual were disclosed and the definition of this concept was formed. The current state and trends of individuals' property insurance in Ukraine was investigated and the main reasons that hinder its development were found.*

KEY WORDS: insurance, individual property insurance, the market of insurance services, line of insurance.

*АНОТАЦІЯ. Розкрито окремі теоретичні аспекти сутності страхування майна громадян і сформульовано визначення цього поняття. Досліджено сучасний стан і тенденції страхування майна громадян в Україні та виявлено основні причини, що стримують його розвиток.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: страхування, страхування майна громадян, ринок страхових послуг, види страхування.

У сучасних умовах проблема захисту населення від втрат, зумовлених знищенням і пошкодженням їх особистого майна внаслідок стихійних лих, пожеж, аварій та інших небезпек є надзвичайно актуальною. Провідне місце в системі страхового захисту населення займає страхування такого майна, яке з одного боку, дає можливість відшкодувати збитки внаслідок непередбачуваних подій, а з іншого — підтримати економічну безпеку держави за рахунок резервів страхових організацій без залучення бюджетних коштів.

Незважаючи на те, що питання розвитку страхування майна громадян в Україні досить активно обговорюються в економічній літературі, теоретичним аспектам такого страхування сучасна вітчизняна наука поки що не приділяє достатньої уваги. Відповідно основними завданнями статті є розгляд складу видів страхування, що пропонуються на ринку страхових послуг страховальникам — фізичним особам, виділення їх характерних ознак, визначення поняття «страхування майна громадян» і виявлення основних тенденцій розвитку страхування майна громадян і причин, що уповільнюють його розвиток.

Для цілей страхування власність, і зокрема, майно громадян поділяють на кілька груп, а саме: нерухоме майно (будинки, квартири з обладнанням та оздобленням, споруди); транспортні засоби (автотранспортні, повітряного та водного транспорту), домашнє майно й тварини.

В іноземній практиці страхування майна громадян кожна з цих груп страхується за окремими правилами. Відповідно існують самостійні види страхування, наприклад, страхування будівель, страхування домашнього майна, страхування тварин тощо.

Вітчизняне страхове законодавство [1] не передбачає поділу видів страхування майна громадян за об'єктами страхування. В

основі такого поділу лежать ризики, притаманні відповідним об'єктам. Так, Закон України «Про страхування» (ст. 6 п. 6—8) чітко визначив види страхування транспортних засобів, зокрема: страхування наземного транспорту; страхування повітряного транспорту; страхування водного транспорту.

Страхування інших видів майна громадян (нерухомого майна, домашнього майна і тварин) поглинається п. 10 ст. 6 зазначеного Закону «страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ» і п. 11 ст. 6 «страхування майна (іншого...)», який не конкретизує перелік видів страхування, які може здійснювати страховик. Таким чином, нерухоме майно і домашнє майно може бути застраховане за такими видами? як страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ і страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням транспортних засобів). Страхування тварин є самостійним видом.

Особливістю зазначених видів страхування є те, що правила страхування за ними єдині для всіх страхувальників як фізичних, так і юридичних осіб.

До того ж у межах цих видів страхування страховики розробили і пропонують страхувальникам-фізичним особам різноманітні програми: класичні та експрес-страхування — з фіксованими умовами страхування, які спрямовані на швидкий, чіткий і якісний їх продаж. Але за бажанням страхувальників, у кожному конкретному випадку, можуть формуватися індивідуальні програми страхування.

Крім того, у страхуванні майна громадян можна виділити ще два напрями — страхування майна, для виконання зобов'язань перед банком («іпотечне страхування») і страхування майна (яке не є предметом іпотеки чи застави).

Таким чином, на вітчизняному ринку страхових послуг існує низка різноманітних видів (і програм) страхування майна, які враховують різні потреби і фінансові можливості громадян щодо мінімізації ними своїх ризиків. Усі види страхування майна громадян (крім страхування повітряного транспорту і страхування водного транспорту) належать до «класичних», масових видів страхування, до яких залучається більшість населення країни.

Характерними ознаками страхування майна громадян, на нашу думку, є такі:

— компенсаційна спрямованість страхування. Відшкодування збитку здійснюється лише у разі знищення чи пошкодження майна страхувальника;

— комплексність страхування. За одним договором страхування майна (страховим полісом) може прийматися на страхування кілька різнорідних об'єктів на випадок одних і тих самих страхових подій;

— короткостроковість страхування. Договори страхування майна зазвичай укладаються терміном від одного місяця до одного року;

— визначення страхової суми на основі страхової вартості (оцінки), в якості якої використовують дійсну вартість майна;

— наявність повного або часткового страхування;

— використання двох систем відповідальності (страхового забезпечення): пропорційної і першого ризику;

— обов'язковість і добровільність. До обов'язкових видів належить страхування повітряного транспорту й страхування водного транспорту (яке фактично не здійснюється, за відсутністю законодавчо-нормативних актів щодо його проведення). Решта видів страхування майна громадян (є тому числі й страхування повітряного транспорту і страхування водного транспорту) проводяться у добровільній формі.

Таким чином, можна зробити висновок, що страхування майна громадян — це комплексне поняття, яке об'єднує обов'язкові й добровільні види страхування, умови й порядок здійснення яких передбачають повне або часткове відшкодування збитків, завданих страхувальникам-громадянам унаслідок настання страхового випадку із застрахованим майном.

Незважаючи на те, що страхування майна — це один з ефективних способів фінансового захисту майнових інтересів громадян, воно ще не сприймається ними як об'єктивна необхідність. Свідченням цього є те, що частка витрат на придбання послуг страхування майна у загальному обсязі витрат населення протягом 2000—2010 рр. залишається дуже низькою: у 2001 р. — 0,1 %, у 2008 — 0,6 %, у 2009 р. — 0,4 %, у 2010 р. — 0,3 %) [2, 3]. Незначне залучення населення до послуг страхування майна є проблемою протягом усього періоду функціонування українського страхового ринку. Проте протягом 2001—2008 рр. страхування майна громадян в Україні розвивалося досить динамічно. Так, надходження валових премій зі страхування майна громадян

у 2008 р. порівняно з 2001 р. збільшилися у 27,7 разу, їх питома вага у загальному обсязі валових премій по ринку зросла з 3,3 % у 2001 р. до 19,2 % у 2008 р., а в обсязі валових премій, що надійшли на ринку від фізичних осіб зросла, відповідно, з 32 % до 60,6 % [3]. Обсяг валових страхових виплат зі страхування майна громадян за цей період збільшився у 33 рази, а кількість укладених договорів страхування — у 1,2 разу.

Починаючи з 2009 р. унаслідок світової фінансової кризи, що призвела до різкого падіння платоспроможного попиту населення, зменшення обсягів кредитування, автопродаж, будівельних робіт та інших негативних чинників макроекономічного характеру в країні, відбулося суттєве спадання показників страхування майна громадян. Обсяг надходжень валових страхових премій у 2009 р. у порівнянні з 2008 р. зменшився на 30,1 %, обсяг валових страхових виплат — на 31,5 %, а кількість укладених договорів страхування — на 7,6 %. У наступному році, незважаючи на відновлення вітчизняного ринку страхових послуг, у страхуванні майна громадян збереглася спадаюча динаміка: валові страхові премії зменшилися на 13 %, валові страхові виплати — на 29 %, а кількість укладених договорів страхування — на 3,4 %. Зниження валових страхових премій і кількості укладених договорів страхування майна було пов'язано із відмовою страхувальників від поновлення договорів, здебільшого іпотечного страхування.

Одночасно спостерігалася тенденція зменшення частки валових страхових премій зі страхування майна громадян у загальному обсязі премій по ринку: з 19,2 % у 2008 р. до 12,2 % у 2010 р. Частка цього страхування в обсязі валових премій, що надійшли на ринок від фізичних осіб, також поступово зменшувалася, але є достатньо високою: у 2009 р. — 54,3 %, у 2010 р. — 45,5 %. Частка договорів страхування майна громадян у загальній структурі договорів на ринку страхових послуг зменшилася з 28,3 % у 2001 р. до 16 % у 2010 р.

Питома вага окремих видів страхування у складі страхування майна громадян значно відрізняється між собою. У 2001 р. найбільшою була частка валових страхових премій зі страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ (66,1 %). Проте в 2008 р. вона зменшилася до 8,5 %. Це відбулося за рахунок різкого збільшення протягом 2007—2008 рр. надходжень за договорами страхування автотранспортних засобів, застрахованих як застав-

не майно за угодами автокредитування. Відповідно частка премій зі страхування автотранспортних засобів зросла з 21,5 % у 2001 р. до 86,2 % у 2008 р. Але вже в наступні роки (2009—2010) частка цих премій зменшилася до 82,4 %, хоча й залишається абсолютно переважаючою в загальному обсязі платежів зі страхування майна громадян [3].

Частка валових страхових премій зі страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ протягом 2008—2009 рр. була досить стабільною і коливалася в межах близько 8—9 %. Достатньо помітною була частка платежів зі страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням автотранспортних засобів), яка збільшилася з 5,3 % у 2008 р. до 8,5 % у 2010 р., але рівня (12,4 %) 2001 р. не досягла.

У структурі виплат зі страхування майна громадян так само переважали виплати зі страхування автотранспортних засобів, частка яких протягом 2001—2010 рр. збільшилася з 21,5 % до 96,92 %. Натомість частка виплат зі страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ різко зменшилася з 52,6 % у 2001 р. до 1,8 % у 2010 р. Незначну частку становили виплати зі страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням автотранспортних засобів) — від 9,9 % у 2001 р. до 1,3 % у 2010 р.

У загальній кількості укладених договорів страхування майна громадян найбільша питома вага припадає на страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ (рис. 3). У 2001 р вона становила 81,5 %. Проте зниження кількості цих договорів у наступні роки призвело до того, що їх частка зменшилася і протягом 2008—2010 рр. коливалася в межах близько 50 %. Друге місце посідає страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням автотранспортних засобів), частка якого зросла з 17,2 % у 2001 р. до 39,8 % у 2010 р. На третьому місці — страхування автотранспортних засобів, на яке припадає від 1,3 % у 2001 р. до 9,3 % у 2010 р.

Таким чином, на підставі даних щодо структури страхування майна громадян можна зробити висновок про те, що впродовж 2008—2010 рр. вона суттєво не змінювалася. Лідерство за обсягами валових страхових премій і валових страхових виплат у сегменті страхування майна громадян належить страхуванню автотранспортних засобів. При цьому незначна частка договорів страхування автотранспортних засобів (9—12 %)

при надто великій частці валових платежів за цим страхуванням (понад 80 %) у загальному обсязі страхування майна громадян може бути пов'язана з укладенням таких договорів на великі страхові суми за високими (у порівнянні з іншими видами страхування майна громадян) тарифними ставками. За кількістю договорів страхування майна найбільшим попитом користувалися послуги страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ і страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням автотранспортних засобів). При цьому страхувальниками за ними здебільшого виступали фізичні особи — позичальники банків, які зобов'язані були страхувати майно на їх користь і заможні громадяни, які піклувалися про своє майно.

За рівнем валових страхових виплат так само переважає страхування автотранспортних засобів. Його розмір хоча й зменшився з 71,6 % у 2001 р. до 57,4 % у 2010 р. але є досить високим. Рівень валових виплат зі страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ у 2001 р. становив 32,6 %, а в 2008 р. збільшився до 82 % за рахунок виплат, які були здійсненні фізичним особам-страхувальникам, постраждалим унаслідок стихійних лих у Західних областях України в 2008 р. Проте вже в наступні роки (2009—2010) він стрімко зменшився, коливаючись у межах 7—10 %. Рівень виплат зі страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням автотранспортних засобів) у 2001 р. і 2008 р. був помірним і становив близько 33—34 %, а в 2009—2010 рр. знизився до 7,7 % [3].

Таким чином, протягом 2009—2010 рр. спостерігалася тенденція до зменшення рівня виплат зі страхування майна громадян (крім страхування автотранспортних засобів). Проте низький рівень виплат зі страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ і страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням автотранспортних засобів) не може вважатися нормою. Він свідчить про надлишкову сплату страхувальниками страхових премій, що порушує принцип еквівалентності у відносинах страховиків зі своїми клієнтами.

З іншого боку, низький рівень виплат робить страхування майна громадян привабливим сегментом вітчизняного страхового ринку. Адже страхування автотранспортних засобів може

балансуватися надходженнями премій зі страхування іншого майна громадян, яке є малозбитковим, як це робиться у світі.

Таким чином, потенціал страхування майна громадян використовується далеко не в повному обсязі. Серед чинників, які суттєво впливають на його розвиток виділимо низький рівень довіри населення до страхових компаній. Він обумовлений як наслідками банківської кризи (2008 р.), яка спричинила негативне ставлення населення не лише до страховиків, а й до фінансових інституцій загалом, так і негативними відгуками страхувальників щодо співпраці зі страховиками та «важкістю», а іноді й неможливістю отримати страхову виплату.

Подальший розвиток страхування майна громадян стримується низьким рівнем грошових доходів громадян. До 2008 р. зростання номінальних зарплат відбувалося досить швидкими темпами, проте криза в економіці України і, як наслідок, високий рівень інфляції спричинили падіння рівня реальної заробітної плати й відчутне падіння рівня життя громадян та скорочення чисельності представників середнього класу, які є найактивнішими споживачами цих послуг. Низький рівень грошових доходів обмежує громадян у споживанні послуг. Тому вирішення проблеми підвищення доходів громадян є надзвичайно важливою для розвитку страхування майна громадян.

Крім того, неабияке значення на розвиток цього страхування має переоцінка громадянами власних можливостей щодо захисту від можливих збитків. У більшості випадків, тих мізерних доходів, які має більша частина населення країни, вистачає в основному на задоволення самих найнеобхідніших життєвих потреб. Саме тому в сучасних умовах механізм самострахування як спосіб захисту від випадкових небезпек не діє.

Розвиток страхування майна громадян ускладнюється через низький рівень культури страхування суспільства. Поширеність у населення знань і навичок, необхідних для користування цими послугами незначна. Потенційні страхувальники особливо, які мешкають у невеликих містах і сільській місцевості неознані про страхові компанії та послуги страхування майна, не усвідомлюють їх соціальної необхідності, корисності і саме головне — доступності.

Отже, незважаючи на вищезазначені негативні чинники, які ускладнюють розвиток страхування майна громадян, цей сегмент

вітчизняного ринку страхових послуг має великі перспективи для подальшого розвитку.

### **Література**

1. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про страхування» / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: [www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).

2. Державна служба статистики України / Сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).

3. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: [www.dfp.gov.ua](http://www.dfp.gov.ua).

Стаття надійшла до редакції 12.01.2012 р.

УДК 336.781.2

**О.О. Ляхова**, канд. екон. наук,  
доцент кафедри банківських інвестицій,  
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

## **ВАРТІСТЬ ЛІЗИНГОВОЇ ПОСЛУГИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ**

**АННОТАЦИЯ.** Рассмотрена экономическая природа платы за лизинговые услуги, определена ее суть и стоимость, исследованы составляющие платежа за лизинговую услугу и его особенности в современных условиях Украины.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** лизинговая услуга, плата за лизинговую услугу, стоимость лизинговой услуги, лизинговый платеж.

**ABSTRACT.** The author considered the economic nature of the leasing payment, defined its definition and cost, and investigated components of leasing cost.

**KEY WORDS:** leasing, leasing payments, leasing cost.

**АНОТАЦІЯ.** Розглянуто економічну природу плати за лізингові послуги, визначено її сутність і вартість, досліджено складові лізингового платежу та його особливості в сучасних умовах в Україні.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** лізингова послуга, плата за лізингову послугу, вартість лізингової послуги, лізинговий платіж.

Найважливішими елементами організації лізингових послуг виступають економічно обґрунтовані вартість лізингової по-